

ЗМІНИ У ДОВІРІ ОСОБИСТОСТІ ДО СВІТУ, ЛЮДЕЙ, СЕБЕ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Чайка Галина Василівна,

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії психології особистості

Інститут психології імені Г. С. Костюка

Національної академії педагогічних наук України

ORCID ID: 0000-0001-7799-1314

У статті був розглянутий такий внутрішній ресурс особистості як базова довіра до світу, інших людей, самої себе та її зміни протягом дії військового стану у країні. Мета роботи: провести дослідження базових припущень українців щодо світу, інших людей, себе, порівняти результати з попередніми дослідженнями, проведеними у 2023 році для виявлення як базові припущення змінювалися протягом кількох років війни. В опитування взяли участь громадяни України з усіх областей, залучені на добровільній основі через механізм соціальної реклами на Фейсбуці. Базові припущення вивчалися за відповідною методикою Р.Янов-Бульман в українському перекладі. Результати: Дослідження 2025 виявило зниження показників базових припущень у порівнянні із нормативними (довоєнними) даними. Додатково у дослідженні 2025 низка показників змінилися на статистично значимому рівні порівняно з 2023 роком і при цьому результати вивчення базових припущень погіршилися. Сам факт війни викликав появу сумнів щодо світу навкруги. Подальше погіршення показника Доброта людей можна пояснити розвитком загального виснаження через війну. Зниження показника Контрольованість світу вказує на те, що все більше зникає в українців віра, що власних зусиль достатньо, щоб налагодити своє життя. Показник Випадковість у світі трохи зріс, що говорить про те, що війна вже не трактується як «випадковість» і швидко закінчиться, а стала негативним життєвим фоном. Хоч в цілому по вибірці ми не виявили подальшого погіршення показників, які входять до інтегрального показника Власна цінність, проте таке погіршення спостерігалось у підгрупі респондентів, які фізично постраждали від час військових дій. Прямі фізичні страждання суттєво знижують довіру людини до самої себе, оскільки руйнується невидимий контракт між волею людини та її можливостями. Отримані результати вказують на суттєве погіршення психічного здоров'я українців, вичерпування їх психічних резервів.

Ключові слова: довіра до світу, людей, себе, базові припущення, психічне здоров'я, військовий стан.

Chaika Galyna. Changes in an individual's trust in the world, people, and self during military actions

The article examines an individual's internal resource such as basic trust in the world, other people, oneself and its changes during the martial law in the country. The work purpose was to conduct a study on Ukrainians' fundamental assumptions about the world, other people, and oneself, to compare its results with those of the previous study conducted in 2023 in order to identify how fundamental assumptions has changed during several years of the war. Citizens of Ukraine from all regions, recruited on a voluntary basis through the mechanism of social advertising on Facebook, took part in the survey. Fundamental assumptions were studied using the appropriate scale of R. Janoff-Bulman in Ukrainian translation. Results: The 2025 study revealed a decrease in fundamental assumptions compared of to the normative (pre-war) data. Additionally, in the 2025 study, some indicators changed at a statistically significant level compared to the study-2023, and at the same time, the results as for fundamental assumptions worsened. The very fact of the war caused doubts about the world around. The further deterioration of the Benevolence of People indicator can be explained by the development of general exhaustion due to the war. The decreased Controllability indicator indicates that Ukrainians are increasingly losing faith that their own efforts are enough to improve their lives. The Randomness indicator has increased slightly, which suggests that the war is no longer understood as an "accident" and it will end quickly, but has become a negative life background. Although in general, we did not find a further deterioration in the indicators included in the integral Self-worth indicator in the sample, a deterioration was observed in a subgroup of respondents who were physically injured during military operations. Direct physical suffering significantly reduces a person's self-confidence, since the invisible contract between a person's will and their capabilities is destroyed. The results obtained indicate a significant deterioration in the mental health of Ukrainians, the depletion of their mental reserves.

Key words: trust in the world, people, oneself, basic assumptions, mental health, martial law.

Вступ. Через військову агресію РФ Україна вже котрий рік перебуває у стані війни. Це стає життєвим викликом для військовослужбовців і приносить незичені страждання цивільному населенню: смерть рідних і близьких, фізичні травми, вимушене переселення, переживання ворожих нальотів, втрата майна або роботи, вимкнення електрики та проблеми з іншими комунальними службами. Цей стан у деяких випадках різко, водночас, а у деяких – поступово, але розмиває той внутрішній особистісний ресурс

людини, який дає їй змогу протистояти зовнішнім негативним впливам, аж до ситуації, коли людина перестає здатною ефективно функціонувати.

У пропонованій статті ми розглянемо такий внутрішній ресурс особистості як базова довіра до світу, інших людей, самої себе та її зміни протягом дії військового стану у країні.

Довіра – це соціально-психологічний феномен, це позитивне ставлення та певні оптимістичні очікування

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

щодо результатів взаємодії із об'єктом навколишнього світу, або з іншими людьми, або позитивні очікування людини стосовно самої себе. Д. Лисенко розглядає довіру як соціально-психологічне відношення, яке полягає в особливому ставленні суб'єкта до об'єкта довіри, що виникає в результаті безпосередньої або опосередкованої взаємодії та відображає внутрішню позицію суб'єкта, зумовлену прогнозованою оцінкою результатів цієї взаємодії [2].

Традиційно виділяються три види довіри: до світу, людей та себе [4]. Довіра до світу проявляється у відчутті безпеки та комфорту у взаємодії людини з об'єктами зовнішнього світу, оскільки людина ставить до світу як до безпечного та незагрозливого місця, де можна досягти поставлених цілей або задоволити значущі потреби. Довіра до інших проявляється у відчутті безпеки, комфорту, спокою при взаємодії з іншими людьми, оскільки інші сприймаються як надійні та відповідальні особистості, завдяки чому підтримується конструктивна взаємодія з іншими та зберігаються позитивних відносин з ними. Довіра до себе – це відчуття поваги до себе та самоцінності, це ставлення до себе як до надійної особистості та достовірного джерела інформації, що допомагає швидкій орієнтації у невизначених ситуаціях.

Важливим є віднаходження балансу між цими трьома видами довіри. Як зазначає Єрмакова Н.О. [1] переважання довіри до себе над довірою до інших і світу загалом є небезпечним для особистості, оскільки надмірна самовпевненість, небажання поступатися, шукати компромісу і конфліктній ситуації призводять до формування домінуючої або відстороненої позиції щодо інших, що відштовхує інших людей від взаємодії з такими індивідами та зрештою призводить до погіршення взаємин з іншими, звуження кола довірчого спілкування. В іншого боку, абсолютизація довіри до інших призводить до надмірної орієнтації на інших і самозречення, неможливості довіряти своїм почуттям і думкам. Це знижує самооцінку та підвищує тривожність через постійне бажання в усьому відповідати очікуванням інших. Додатково після невдалої міжособистісної взаємодії, після травматичної життєвої ситуації в особистості може спостерігатися зменшення довіри як до себе, так і до інших, що проявляється в одночасному прагненні бути осторонь інших людей, ставитися до них, як до предметів, і не бажанні заглиблюватися у власні переживання, щоб уникнути травматичних спогадів. Така відчуженість проявляється як криза довіри.

Криза довіри детально розглядається у теорії розбитих базових (фундаментальних) припущень, запропонованої Р. Янофф-Бульман [8].

Поняття «базові припущення» виникло і розвивається на перетині когнітивної, соціальної, клінічної психології, які намагаються відповісти на питання про те, яким чином особистість конструює свої уявлення про навколишній світ і власне Я. Базові припущення – це імпліцитні, глобальні, стійкі уявлення людини про світ і про себе, які впливають на її мислення, емоційні стани та поведінку. Припущення про доброзич-

ливість-ворожість навколишнього світу відображає переконання людини щодо можливості довіряти навколишньому світу. Припущення про доброзичливість-ворожість людей поряд відображає переконання людини щодо можливості довіряти іншим людям. Припущення про справедливість навколишнього світу – це переконання в тому, що добрі та погані події розподіляються між людьми за принципом справедливості: кожен отримує те, що заслуговує. Припущення про контрольованість світу навколо – це переконання людини в тому, що вона може контролювати події, що відбуваються з нею. Припущення про цінність і значущість власного Я розкриває переконання людини у цьому, що вона добра, гідна любові і поваги людини. Припущення про власну вдачу – це переконання людини у тому, що їй загалом таланить у житті.

Людям властиво тлумачити події, що відбуваються з ними так, щоб підтримувати стабільність суб'єктивної картини світу, що забезпечує необхідну опору в постійно мінливій реальності; особистість конструює свій життєвий досвід, намагаючись досягти почуття безпеки, ґрунтуючись на описаній системі базових припущень. Цей концепт широко застосовується у психології посттравматичного стресу при дослідженні механізмів психічної травми та виходу з неї, оскільки вираженим симптомом посттравматичного стресового розладу (ПТСР) є переконання про ворожість та небезпеку зовнішнього світу, а також уявлення про власне Я як слабке і некомпетентне.

Нами вже досліджувалися базові припущення українців на початку 2023 року, коли у населення України ще переважно були очікування про досить швидке закінчення війни, при цьому за умови перемоги України. Але вже тоді були виявлені негативні тенденції [5]. Так, усі показники, що описують базові припущення особистості, за винятком показника «випадковість у світі», за результатами нашого опитування 2023 року виявилися суттєво нижчими у порівнянні з нормативними значеннями. Війна сприймалася як повна несправедливість і остаточна невдача, з якою нічого не можна зробити і ніяк не можна виправити, а власна судьба стала сприйматися як обставина непереборної сили, незалежна від волі людини. Найменше похитнувся показник «Власне Я», тобто війна сприймалася як щось зовнішнє відносно самої людини, що не призводить до істотного порушення характеристик, пов'язаних із ставленням людини до самої себе, таких як самоставлення, Я-концепція тощо. У 2023 році ми вже спостерігали картину, характерну для ситуації після гострої психологічно травматичної події або у стані під хронічним стресом.

Ці результати відповідали результатами, отриманим у роботі А.М. Османової, О.О. Дробіленко [3], де було виявлено, що найбільша частка досліджуваних мала високий рівень стресу, що свідчить про виражений деструктивний вплив воєнних подій на їх психоемоційний стан. А особливо показовим стало те, що дві третини мали вибірки високий або дуже високий рівень стресу, що суттєво перевищує нормативні показники, характерні для загальної популяції.

Мета цієї роботи – повторно провести дослідження базових припущень українців для виявлення чи стабілізувалася ситуація, або, навпаки, ще більше погіршилася.

Матеріали та методи. В опитуванні взяли участь громадяни України з усіх областей, залучені на добровільній основі через механізм соціальної реклами на Фейсбукці. Для залучення до опитування респондентам пообіцяли і надали результати за їх відповідями. Перше опитування проводилося у травні-червні 2023 року. Всього вибірка складалася із 115 осіб, віком від 18 до 65 років, середній вік – 47 років. Чоловіків – 30, решта – жінки. Друге опитування проводилося у вересні 2025 року. Всього вибірка складалася із 45 осіб, віком від 18 до 70 років, середній вік – 41 років. Чоловіків – 12, решта – жінки.

Базові припущення вивчалися за відповідною методикою Р.Янов-Бульман в українському перекладі [6; 7]. За допомогою цієї методики вимірюються такі вихідні показники: доброта світу, доброта людей, справедливість світу, контрольованість світу, випадковість у світі, власне Я, самоконтроль, ступінь удачі. Ці показники об'єднуються у три узагальнені індикатори: загальна доброта, загальна осмисленість, власна цінність, що відповідають трьом категоріям базових припущень, як вони розуміються Р.Янов-Бульман.

Додатково, у 2025 році респондентів запитали про зміни в їх житті під впливом війни в Україні. Для цього було поставлено запитання «На скільки ви постраждали від війни? Можливі кілька відповідей», можливі відповіді були: «Хтось із ваших рідних загинув», «Ви або хтось із ваших близьких отримали травми», «Ви або хтось із ваших близьких зараз або були на передовій», «Ви були вимушені бігти з рідних місць через вій-

ськові дії», «Ви втратили роботу або місце навчання», «Рівень вашого матеріального благополуччя знизився через зростання цін», «Ви потерпаєте від відключення комунальних сервісів (електрики, води, тощо)», «Ви маєте регулярно ховатись від ворожих обстрілів». Була надана можливість вибрати кілька відповідей.

Для статистичної обробки даних використовувався статистичний пакет IBM SPSS Statistics v.23. Застосовувалися такі методи: виявлення середнього і дисперсії, аналіз нормальності розподілу, критерій Манна-Уїтні для підгруп загальної вибірки.

Результати й обговорення. У таблиці 1 надані середні значення для досліджуваних показників базових припущень у двох зрізах – травень-червень 2023 та вересень 2025.

Як видно з таблиці більшість показників у 2025 знизилася, деякі досить суттєво, інші незначним чином. Проведемо статистичний аналіз на наявність статистично значимих відмінностей за показниками в опитуваннях, проведених у 2023 та 2025 роках.

На початку визначимо, чи є розподіл показників, що вивчається нормальним. Для цього використовувався критерій Шапиро-Уїлка. Результат вивчення нормальності представлений у таблиці 2.

Розподіл вважається нормальним, якщо значимість більше 0.05. В нашому випадку цій вимозі відповідають лише показники Загальна осмисленість та Справедливість світу. Тому надалі будемо використовувати непараметричні методи дослідження. Для порівняння показників за 2023 та 2025 використовувався критерій Манна-Уїтні, оскільки вибірка розділялась на дві підгрупи (2023 та 2025 рік), результати статистичного аналізу наведені у таблиці 3.

Таблиця 1

Базові припущення за методикою Р.Янов-Бульман

	Рік дослідження	Середнє	Ст. відх.
Доброзичливість світу	2025	15.138	4.5804
	2023	16.313	4.0961
Доброта людей	2025	13.069	3.8999
	2023	14.583	3.3717
Справедливість світу	2025	12.655	4.5456
	2023	13.157	3.5752
Контрольованість світу	2025	13.310	4.6760
	2023	14.322	3.5133
Випадковість подій	2025	14.759	2.9235
	2023	15.148	3.5299
Власне Я	2025	15.000	5.1755
	2023	16.417	4.1337
Самоконтроль	2025	15.517	3.2472
	2023	15.948	2.9613
Ступінь вдачі	2025	12.724	4.6744
	2023	12.957	1.7188
Загальна доброта	2025	14.103	3.8785
	2023	15.448	3.4223
Загальна осмисленість	2025	11.735	3.0594
	2023	12.110	2.3942
Власна цінність	2025	14.413	3.8859
	2023	15.107	2.1446

Вивчення нормальності розподілу для показників базових припущень за методикою Р.Янов-Бульман

	Критерій Шапиро-Уїлка		
	Статистика	ст. св.	Значимість
Доброзичливість світу	,964	130	,002
Доброта людей	,980	130	,047
Справедливість світу	,986	130	,204
Контрольованість світу	,978	130	,031
Випадковість подій	,952	130	,000
Власне Я	,978	130	,031
Самоконтроль	,964	130	,002
Ступінь вдачі	,604	130	,000
Загальна доброта	,958	130	,001
Загальна осмисленість	,983	130	,116
Власна цінність	,945	130	,000

Таблиця 3

Порівняння результатів за 2023 та 2025 роки для показників базових припущень за методикою Р. Янов-Бульман

Нульова гіпотеза: розподіл за досліджуваними показниками є однаковим для 2023 та 2025 років.	Критерій Манна-Уїтні	
	Значимість	Висновок
Доброзичливість світу	0,180	Нульова гіпотеза приймається
Доброта людей	0,038	Нульова гіпотеза не приймається
Справедливість світу	0,53	Нульова гіпотеза приймається
Контрольованість світу	0,091	Нульова гіпотеза не приймається
Випадковість подій	0,095	Нульова гіпотеза не приймається
Власне Я	0,132	Нульова гіпотеза приймається
Самоконтроль	0,265	Нульова гіпотеза приймається
Ступінь вдачі	0,260	Нульова гіпотеза приймається
Загальна доброта	0,058	Нульова гіпотеза не приймається
Загальна осмисленість	0,59	Нульова гіпотеза приймається
Власна цінність	0,198	Нульова гіпотеза приймається

Примітка: Рівень значимості для прийняття/відхилення гіпотези = 0.1.

Як видно з таблиці, є низка показників, що змінилися на статистично значимому рівні і при цьому результати вивчення базових припущень погіршилися. Так, у порівнянні з дослідженням 2023 року показник Доброта людей, і відповідний інтегральний показник Загальна доброта знизилася; ті самі показники знизилася і в дослідженні, проведеному у 2023 року у порівнянні з нормативними (тобто довоєнними) результатами (це детально було показано у роботі [5]). Можна сказати, що сам факт війни заставив українців замислитися над добротою світу, в якому вони живуть, викликав появу сумнів щодо світу навкруги, адже війну ніяк не можна назвати доброю подією, так само як не можна назвати добрими людей, які її розпочали. Подальше погіршення показника Доброта людей можна пояснити розвитком загального виснаження через війну: на перших етапах здавалося, що війна закінчиться досить швидко і люди були налаштовані на активне переборення навали «всім світом», завдяки чому активно розвивалася волонтерська діяльність, допомога біженцям, іншим постраждалим. Наприкінці 2025 року в людей вже не вистачає психологічних ресурсів на таку громадянську допомогу, кожен все більше замикається у вузькому колі рідних та близьких на протиположний «ворожому» оточенні. Саме тому показник Доброта світу продовжив знижуватись.

У 2025 році у порівнянні з 2023 продовжив знижуватись показник Контрольованість світу, який сильно знизився у 2023 у порівнянні з нормативними даними (це було показано у роботі [5]). Іншими словами все більше зникає в українців віра, що власних зусиль достатньо, щоб налагодити своє життя, що події навколо можна контролювати, негативні – виправити, досягти поставлених цілей тощо.

На протиположний дослідженню 2023 року показник Випадковість у світі трохи зріс. Цей показник описує наскільки людина відчуває, що події в її житті випадкові, тобто не залежать від її власних зусиль або здібностей; зниження цього показника нібито-то вказує на підвищення віри у результативність власних зусиль. Проте можливо й інше пояснення: у 2023 році ще добре пам'ятався початок війни, саме він розумівся як нещасний випадок, ніяк не зв'язаний із діями, бажаннями, намаганнями самої людини, і саме такі переживання відобразилися у показнику Випадковість у світі. Наприкінці 2025 року, війна сприймається як подія, яка вже триває нескінченно довго і ще триватиме невідомо скільки, і це треба брати до уваги при плануванні своїх дій і свого життя. Іншими словами, війна не трактується як «випадковість», а стала життєвим фоном і саме тому показник Випадковість у світі трохи зріс.

**Середні значення показників базових припущень для двох підгруп,
утворених залежно від наслідків воєнних дій**

	Вплив війни	Середнє	Ст. відх.
Доброзичливість світу	Фізичні наслідки	15.250	3.8876
	Матеріальні наслідки	15.032	4.9765
Доброта людей	Фізичні наслідки	11.667	4.7354
	Матеріальні наслідки	13.516	3.5107
Справедливість світу	Фізичні наслідки	13.250	5.9103
	Матеріальні наслідки	12.290	4.1004
Контрольованість світу	Фізичні наслідки	12.500	5.7604
	Матеріальні наслідки	13.581	4.2566
Випадковість подій	Фізичні наслідки	14.417	1.6765
	Матеріальні наслідки	15.032	3.3415
Власне Я	Фізичні наслідки	11.500	3.8494
	Матеріальні наслідки	16.355	5.0302
Самоконтроль	Фізичні наслідки	13.417	1.6214
	Матеріальні наслідки	16.355	3.3620
Ступінь вдачі	Фізичні наслідки	10.750	3.8406
	Матеріальні наслідки	13.452	4.8086
Загальна доброта	Фізичні наслідки	13.458	3.9855
	Матеріальні наслідки	14.274	3.9557
Загальна осмисленість	Фізичні наслідки	11.777	4.065
	Матеріальні наслідки	11.612	2.714
Власна цінність	Фізичні наслідки	11.888	2.495
	Матеріальні наслідки	15.387	3.916

Виходячи з проаналізованого можна сказати, що ситуація із довірою до світу, людей, себе продовжує погіршуватись, хоч і не з такою швидкістю як у першій-другій роки війни.

Додатково, ми зробили спробу виявити, які саме події протягом війни і яким чином вплинули на показники базових припущень. Відповідні запитання були описані у п. «Методи дослідження». Оскільки вибірка не була досить великою, то ми не вивчали відмінності за кожним запитанням, а розділили вибірку на дві підгрупи. По першій підгрупі увійшли ті, хто фізично постраждав під час військових дій (в них загинув хтось із рідних, або вони самі отримали травму, або перебувають зараз на передовій) – 14 респондентів. До другої групи увійшли ті, хто постраждав скоріше матеріально (став переселенцем, втратив майно або роботу, страждає від відключень комунальної інфраструктури) – 31 респондент. Середні значення показників базових припущень для двох підгруп показані у таблиці 4.

Як видно з таблиці результати досліджуваних з першої підгрупи (фізично постраждали від час військових дій) дещо нижчі за результати другої групи (мають матеріальні збитки) за цілою низкою показників. Проте, проведений статистичний аналіз за критерієм Манна-Уїтні для підгруп загальної вибірки показав наявність розбіжностей лише за 3 показниками: Власне Я ($p=0.005$), Самоконтроль ($p=0.015$) та відповідний інтегральний показник Власна цінність ($p=0.023$). Це вказує на те, що прямі фізичні страждання суттєво знижують довіру людини до самої себе, оскільки руйнується невидимий контракт між волею людини та її можливостями. У стані фізичних переживань важко приймати зважені

рішення, що призводить до помилок, а помилки – до зростання самокритики.

Висновки. В роботі було проведено вивчення базових припущень українців та порівняння отриманих результатів із дослідженням, проведеним у 2023 році. Було виявлено таке:

Як дослідження 2023 року, так і дослідження 2025 виявило зниження показників базових припущень у порівнянні із нормативними (довоєнними) даними. Додатково у дослідженні 2025 низка показників змінилася на статистично значимому рівні порівняно з 2023 роком і при цьому результати вивчення базових припущень погіршилися.

Сам факт війни заставив українців замислитися над добротою світу, в якому вони живуть, викликав появу сумнів щодо світу навкруги. Подальше погіршення показника Доброта людей можна пояснити розвитком загального виснаження через війну. Зниження показника Контрольованість світу вказує на те, що все більше зникає в українців віра, що власних зусиль достатньо, щоб налагодити своє життя, що події навколо можна контролювати, негативні – виправити, досягти поставлених цілей тощо. Показник Випадковість у світі трохи зріс, що говорить про те, що війна вже не трактується як «випадковість» і швидко закінчиться, а стала негативним життєвим фоном.

Хоч в цілому по вибірці ми не виявили подальшого погіршення показників, які входять до інтегрального показника Власна цінність, проте таке погіршення спостерігалось у підгрупі респондентів, які фізично постраждали від час військових дій. Прямі фізичні страждання суттєво знижують довіру людини до самої

себе, оскільки руйнується невидимий контракт між волею людини та її можливостями.

Отримані результати вказують на суттєве погіршення психологічного здоров'я українців, вичерпування їх психічних резервів. Ми не можемо зараз говорити про ПТСР, оскільки ПРСТ розвивається

після переживання травматичного досвіду, тобто після завершення впливу травматичної ситуації, а Україна зараз перебуває у самому розпалі такої ситуації (у стані військово-конфлікту), що, відповідно, суттєво погіршує перспективи для психологічної підтримки з метою виходу на пост-травматичне зростання.

Література:

1. Єрмакова Н.О. Особливості проявів довіри до інших та до себе у студентів юнацького віку. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія*, 2023, випуск 1. С. 10–16 DOI <https://doi.org/10.32782/psyspu/2023.1.2>
2. Лисенко Д.П. Довіра як соціальний психологічний феномен. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 123–126. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2018/26.pdf, с. 126
3. Османова А.М., Дробіленко О.О. Емпіричне вивчення психологічного стану осіб, постраждалих від війни, як підстава для впровадження онлайн-консультування. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*, 2025, № 2. С. 113–117. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.2.20>
4. Савченко О. В., Петренко В. В., Тімакова А. В. Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко): україномовна адаптація, валідація та стандартизація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія*. 2022. Випуск 5. С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>
5. Чайка, Г. В. Вплив військової агресії на базові припущення особистості. *Журнал сучасної психології*, 2024. № 1. С. 108–114. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2024-1-12>
6. Чайка Г.В. Український переклад методики вивчення фундаментальних припущень Р.Янов-Булман. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74), № 2. С. 18–24. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.2/04>
7. Janoff-Bulman R. Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 1988. Vol. 7, P. 113–136.
8. Janoff-Bulman R. *Shattered Assumptions*. Simon and Schuster, 2010. 272 p.

References:

1. Ermakova N.O. (2023) Osoblyvosti proyaviv doviry do inshykh ta do sebe u studentiv yunats'koho viku [The peculiarities of manifestations of trust in others and in oneself in young students]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Psychology Series*. 1, 10–16. DOI <https://doi.org/10.32782/psyspu/2023.1.2>
2. Lysenko D.P. (2018) Dovira yak sotsial'no-psykholohichnyy fenomen. [Trust as a socio-psychological phenomenon]. *Teoriya i praktyka suchasnoyi psykholohiyi*. 3, 123–126. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2018/26.pdf, p. 126
3. Osmanova A.M., Drobilenko O.O. (2025) Empirychne vyvchennya psykholohichnoho stanu osib, postrazhdalych vid viyny, yak pidstava dlya vprovadzhennya onlayn-konsul'tuvannya [Empirical Study of the Psychological State of War-Affected Individuals as a Basis for Implementing Online Counseling]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Series: Psychology*. 2, 113–117. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.2.20>
4. Savchenko O. V., Petrenko V. V., Timakova A. V. (2022) Metodyka doviry / nedoviry osobystosti do svitu, do inshykh lyudey, do sebe» (A. Kupreychenko): ukrainomovna adaptatsiya, validyzatsiya ta standartyzatsiya [The tool for trust / distrust by an individual in the world, other people, in oneself "(A. Kupreychenko): its Ukrainian adaptation, validation and standardization]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, Psychology Series*. 5, 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>
5. Chaika, G. V. (2024) Vplyv viys'kovoyi ahresiyi na bazovi prypushchennya osobystosti [The influence of military aggression on an individual's fundamental assumptions]. *Zhurnal suchasnoyi psykholohiyi*. 1, 108–114. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2024-1-12>
6. Chaika G.V. (2024) Ukrayins'kyy pereklad metodyky vyvchennya fundamental'nykh prypushchen' R. Janoff-Bulman [Ukrainian translation of Janoff-Bulman's fundamental assumptions scale]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Series: Psychology*. 35 (74), 18–24. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.2/04>
7. Janoff-Bulman R. (1988) Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*. 7, 113–136.
8. Janoff-Bulman R. (2010) *Shattered Assumptions*. Simon and Schuster.

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.04.2026